

WEIDVOGELS IN DE VOSSE- EN WEERLANERPOLDER

Kort rapport Inventarisaties en alarmtellingen 2014 en 2015

Arjan van Duijvenboden

September 2015

DUIJVENBODEN
FOTOGRAFIE ADVIES ONDERZOEK

NATUUR

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Weidevogelmonitoring: werkwijze	5
De weidevogelstand in 2014 en 2015	6
Locatiekeuze van de weidevogels	8
Bruto Territoriaal Succes	9
Conclusies	10
Literatuur	11
Bijlage 1	12

Inleiding

De weidevogels in de Vosse- en Weerlanerpolder zijn door de recente herinrichting van het gebied in Hillegom een veelbesproken onderwerp. Stichting Het Zuid Hollands Landschap en de gemeente Hillegom hebben daarom de wens uitgesproken de ontwikkeling van de weidevogelstand te volgen. DNatuur heeft in 2014 en 2015 tellingen uitgevoerd die een basis bieden aan het beheer van de polder. In 2014 was voor en na het broedseizoen de aanleg van het gebied in uitvoering, 2015 is dus het eerste jaar als weidevogelgebied met recreatie. Dit korte rapport is gebaseerd op het (op het moment van schrijven nog in concept zijnde) DNatuur rapport 341502, waarin naast waarnemingen ook aanbevelingen voor inrichting en beheer van de polder zijn opgenomen.

Gebied

De Vosse- en Weerlanerpolder is een gebied, waar van oudsher diverse vormen van landbouw werden bedreven. Zo stond er vee, maar waren er ook kwekerijen aanwezig. En dat is nog steeds zo, als we de gehele polder bekijken.

Een deel wordt nu beheerd door Stichting het Zuid Hollands Landschap (verder afgekort met ZHL). Dit is ruim gezien het gebiedsdeel waar deze rapportage over handelt. Binnen dit deel is in 2014 een op weidevogels en extensieve recreatie geënte inrichting gerealiseerd. Het totale telgebied is zichtbaar in afbeelding 1.

Dit volgt niet helemaal de grenzen van het 'ZHL-terrein' om onderzoekstechnische redenen zoals trefkans van weidevogels.

Beheer

Een succesvolle weidevogelpopulatie is afhankelijk van een aantal zaken. Een belangrijk en relatief makkelijk te beïnvloeden element is het beheer van het gebied. In de jaren 2014 en 2015 is het beheer van het gebied nogal veranderd ten opzichte van het verleden. Waar tot 2013 de nadruk lag op agrarisch gebruik, is via overgangsbeheer in 2014 nu ingezet op natuurbeheer met recreatiemogelijkheden. Een hoge grasopbrengst is dus niet langer het doel in het door ZHL beheerde gebied.

afbeelding 1 | luchtfoto met de grenzen van het telgebied (rood, iets groter/anders dan de werkelijke gebiedsgrenzen) en veldsituatie 2015

afbeelding 2 | In 2014 was er veel kale grond. Kieviten kiezen hier graag voor!

afbeelding 3 | inzet van vee in het late voorjaar van 2015 om diversiteit van grasland te bevorderen

afbeelding 4 | Beeld van het gebied in mei 2015: kort gras, bloemrijk, veel variatie

| Weidevogelmonitoring: werkwijze

De monitoring heeft plaatsgevonden in het in afbeelding 1 (pagina 3) rood omlijnde gebied. Ook buiten dit gebied is vogelgedrag genoteerd. De gebieden binnen het rood omlijnde figuur waren allen goed overzichtelijk, meestal toegankelijk en relevant voor de weidevogelsituatie in het gebied.

De weidevogelinventarisatie in het gebied vond plaats door 1 persoon (auteur) op een gestandaardiseerde wijze volgens BMP-W. Dit is een zeer algemeen toegepaste methode om een beeld te krijgen van de weidevogelstand in het gebied zonder de dieren intensief te verstoren. In 5 of 6 telronden in het voorjaar wordt voornamelijk door zicht- en geluidswaarneming het gedrag van de dieren genoteerd. Na het afronden van de laatste telling worden de gegevens van alle telronden volgens vastgestelde normen gebundeld: de zogenaamde clustering. Deze clustering heeft plaatsgevonden met een gespecialiseerd computerprogramma van vogelonderzoeksinstituut Sovon.

De weidevogelstand in 2014 en 2015

De inventarisaties in 2014 en 2015 schetsen een beeld van de weidevogelstand in die jaren. In afbeelding 6 zijn de locaties van weidevogelterritoria weergegeven voor 2015. In tabel 1 zijn de aantallen territoria weergegeven voor 2014 en 2015.

Uit tabel 1 blijkt dat er in 2015 minder territoria zijn dan in 2014. Met name Kievit, Grutto en Tureluur zijn in aantal afgenomen. Zulke aantalsfluctuaties komen vaker voor in kleine gebieden. Zo werden in de Vosse en Weerlanerpolder door vrijwilligers van het toenmalige LBZH in 2010 106 nesten gevonden, maar in 2011 57 nesten (Lit. 1).

Opvallend is het feit dat de eenden niet in aantal afnemen, terwijl sommige eenden soorten gevoelig zijn voor verstoring. In tabel 1 is verder te zien dat de hoeveelheid scholeksters niet is veranderd in de twee vergeleken jaren.

De ontwikkeling van 4 naar 1 territorium voor Kleine plevier was te verwachten, aangezien deze bij voorkeur broedt op steenachtig kaal materiaal: een bouwterrein bijvoorbeeld. Het exemplaar dat in 2015 nog in de polder broedde, deed dat op een voet- en fietspad pad, zie ook afbeelding 5. Door het toenemen van ongemaaide moerasvegetatie nemen moerasvogels toe.

	Aantal autocluster territoria	Aantal autocluster territoria
Soort	2014	2015
Knobbelzwaan	1	1
Bergeend	1	1
Krakeend	6	7
Slobeend	6	7
Kuifeend	3	4
Scholekster	5	5
Kievit	17	12
Grutto	8	6
Tureluur	15	9
Veldleeuwerik	1	
Graspieper	1	1
Kleine Plevier	4	1
Rietzanger		1
Rietgors		2
Totaal aantal territoria	68	54

tabel 1 | Territoria in VWP 2014 en 2015, samengevoegd met het Sovon Autocluster programma. Rietgors en Rietzanger zijn niet in het totaal aantal weidevogel territoria meegenomen, omdat het moerasvogels betreft

afbeelding 5 | De oudervogels van de Kleine plevier waren al een aantal malen gezien, maar op het moment dat de waarnemer het nest zag was er nog maar 1 ei over van het legsel. Het is onwaarschijnlijk dat er van dit nest iets is terecht gekomen, omdat het aan de rand van het fiets/wandelpad lag

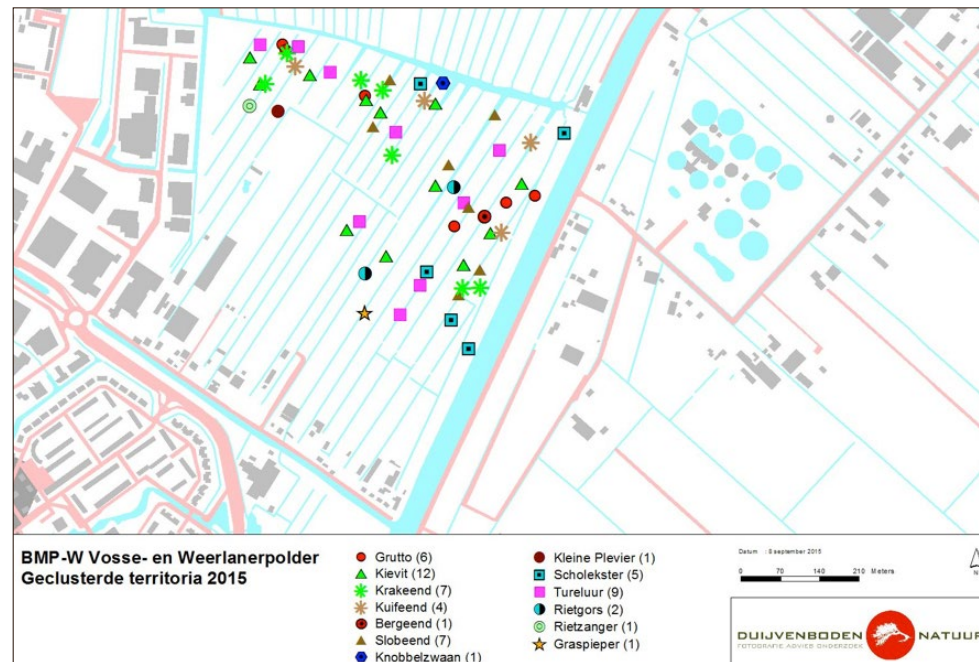
Fluctuaties in de weidevogelstand zijn soms te verklaren door moeilijk of niet te beïnvloeden factoren, zoals:

- **Voorjaarsweer.** Weidevogels zijn erg gevoelig voor kou, te veel regen, droogte. Deze factoren zorgen er voor dat de vogels en hun jongen moeilijker aan voedsel kunnen komen, wat hard nodig is in het voorjaar.
- **Omstandigheden in de overwinteringsgebieden** kunnen er voor zorgen dat er meer of minder vogels naar Nederland komen om te broeden.
- **De hoeveelheid predatoren (rovers)** in een gebied heeft directe invloed op het broedsucces van weidevogels.

Echter, ook zaken die specifiek in het gebied spelen kunnen hun weerslag hebben op de weidevogelstand, zoals beheer en verstoring.

Een afname in een al kleine weidevogelpopulatie is niet goed, welke redenen daar ook voor zijn. Een gezonde weidevogelpopulatie kan tijdelijk slechtere omstandigheden opvangen. Landelijk gezien gaan de meeste weidevogelsoorten helaas flink in aantal achteruit en het is moeilijk voor gebieden om tegen deze trend in gezonde populaties te houden. Vooral voor kleine gebieden zoals de Vosse- en Weerlanerpolder is het moeilijk een gezonde weidevogelpopulatie te behouden, omdat negatieve externe effecten een grote invloed kunnen hebben.

Zo kenmerkt het weidevogeljaar 2015 zich landelijk als een jaar waarin zeer veel predatie door Wezel, Bunzing en Hermelijn heeft plaatsgevonden (zie ook bijlage 1 als voorbeeld van een aantal uitgebrachte persberichten). In grotere gebieden resulteert dat in plekken waar veel predatie plaatsvindt en plaatsen waar minder predatie is. Als een kleine weidevogelpopulatie – zoals in de Vosse- en Weerlanerpolder – de pech heeft dat er ter plaatse veel rovers zijn kan dit grote effecten hebben op het broedsucces. Dit geldt ook voor droogte. Er is in feite veel minder risicospreiding mogelijk in een klein gebied.

afbeelding 6 | Geclusterde territoria Vosse- en Weerlanerpolder 2015

Locatiekeuze van de weidevogels

Het is interessant om de kaarten van 2014 en 2015 naast elkaar te leggen om te zien of de keuze van broedlocatie is beïnvloed door de veranderingen in het gebied. Afbeeldingen 7 en 8 (volgende pagina) geven alle veldwaarnemingen in 2014 en 2015 weer, geprojecteerd op de kaart van de huidige veldsituatie, dus 2015.

Door de twee kaarten met elkaar te vergelijken wordt het volgende duidelijk:

- *De inrichting (zoals de aanleg van paden, maar ook van dammen) die na het broedseizoen in 2014 heeft plaatsgevonden lijkt over het algemeen geen duidelijke invloed te hebben op de locaties waar de vogels zich bevonden in 2015.*
- *In detail is te zien dat er zich minder vogels in de noordwesthoek bevinden. In 2014 bevonden zich hier zeer natte, kale percelen welke in 2015 begroeid waren met gras.*
- *In het kerngebied (zuidoostzijde) is sprake van een wat grotere spreiding van de vogels in 2015 t.o.v. 2014.*
- *Er is maar in lichte mate een concentratie van waarnemingen op plaatsen in het midden van het gebied, waar plas-dras inrichting (vernatting) heeft plaatsgevonden ten behoeve van vogels.*

Uiteraard betreft het hier slechts twee teljaren die met elkaar worden vergeleken. Er kan dus niet worden gesproken van een trend en eventuele verschuivingen in weidevogellocaties kunnen pas na een aantal jaren worden vastgesteld.

afbeelding 7 | alle waarnemingen van alle telronden BMP 2014, geprojecteerd op de kaart van 2015

afbeelding 8 | alle waarnemingen van alle telronden BMP 2015

Bruto Territoriaal Succes

Tijdens de inventarisaties van 2014 en 2015 is genoteerd welke ouderparen Grutto, Tureluur, Kievit en Scholekster jongen hadden; de zogenaamde alarmtellingen. Hierdoor kan worden bepaald wat het broedsucces of Bruto Territoriaal Succes (BTS) is van een soort: hoeveel ouderparen die een nest zijn begonnen, brengen ook daadwerkelijk een of meer jongen groot. In de Vosse- en Weerlanerpolder zijn deze cijfers als volgt (tabel 2):

Het berekende Bruto Territoriaal Succes laat zien dat het niet goed gaat met de reproductie van weidevogels in de Vosse- en Weerlanerpolder. Alle alarmerende soorten (behalve Kievit in 2014) brengen te weinig jongen groot om een gezonde populatie te waarborgen. Net als bij de aantallen territoria en in het verleden aantallen nesten zijn hier soms flinke fluctuaties te zien, het sterkst bij de Kievit.

Soort	2014			2015		
	Territoria	Max aantal Alarmerende ouders	BTS	Territoria	Max aantal Alarmerende ouders	BTS
Grutto	8	3	38%	6	3	50%
Kievit	17	12	71%	12	3	25%
Tureluur	5	2	40%	5	2	40%
Scholekster	15	9	60%	9	5	56%

tabel 2 | Territoria en maximaal aantal getelde alarmerende ouders per jaar, resulterend in BTS (Bruto Territoriaal Succes). Hoewel er nog te weinig bekend is over de minimaal benodigde BTS voor een gezonde weidevogelpopulatie, wordt er vaak vanuit gegaan dat minimaal 50% van de ouders een of meer jongen moet voortbrengen om de populatie min of meer stabiel te houden. Pas bij een BTS van 65% kan worden gesteld dat een populatie gezond is! In deze tabel: Rood=achteruitgang, Oranje = min of meer gezond, Groen= gezond. Van Scholekster is twijfelachtig of er een juiste BTS te berekenen is.

Het berekende Bruto Territoriaal Succes laat zien dat het niet goed gaat met de reproductie van weidevogels in de Vosse- en Weerlanerpolder. Alle alarmerende soorten (behalve Kievit in 2014) brengen te weinig jongen groot om een gezonde populatie te waarborgen. Net als bij de aantallen territoria en in het verleden aantallen nesten zijn hier soms flinke fluctuaties te zien, het sterkst bij de Kievit.

Overigens is er nog onvoldoende onderzoek gedaan naar de benodigde BTS om een gezonde populatie van een soort te behouden. Het ligt voor de hand dat dit per soort verschilt, maar tot nu toe is de algemene consensus dat voor alle soorten een BTS van 50 tot 65 % nodig is.

afbeelding 9 | Predatie door Hermelijn was landelijk een groot probleem voor weidevogels in 2015 (foto uit Lopikerwaard door DNatuur)

Conclusies

Het perceelsbeheer is in de Vosse- en Weerlanerpolder verbeterd door het voorop stellen van weidevogeldoelen. Echter, in de twee teljaren 2014 en 2015 is in de Vosse- en Weerlanerpolder sprake van een teruggang in aantallen broedende vogels. De oorzaak hiervoor kan de verandering van het gebied zijn, maar ook de landelijk extreem hoge predatiedruk door marterachtigen (zie ook bijlage 1 en eigen waarnemingen DNatuur). Er kan niet van een trend worden gesproken, daarvoor is de cijferreeks te kort.

Het aantal Grutto-, Kievit- en Tureluurouders dat een of meer jongen grootbrengt (BTS) is in 2015 te laag om een gezonde weidevogelpopulatie te behouden.

De aanleg van paden en de jaarrond openstelling van een aantal daarvan leidde in 2015 niet tot een duidelijke verplaatsing van vogelterritoria. Als paden een constante bron van onrust zouden zijn zou dit wel in de verwachting liggen. Ook hier is geen sprake van een trend. Het is niet na te gaan of het lager aantal territoria in 2015 te maken heeft met onrust, veroorzaakt door gebruikers van de paden, omdat de afname van het aantal territoria ook landelijk zichtbaar was (bijlage 1 en inventarisaties andere gebieden door DNatuur, in concept).

De aanleg van plas-dras percelen heeft niet de beoogde aantrekkende werking gehad op zich vestigende vogels, doordat deze in het vroege voorjaar niet nat genoeg waren. De nu nog kale natuurvriendelijke oevers hebben wellicht een positiever effect gehad, hoewel dit niet terug is te zien in de aantallen territoria of reproductie.

Literatuur

- 1 SAB; flora en faunarapportage V & W polder, 2012
- 2 Teunissen W.A. & van Kleunen A. 2000. Weidevogels inventariseren in cultuurland. Handleiding Nationaal Weidevogelmeetnet. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek- Ubbergen.
- 3 Nijland F. & A. van Paassen 2007. Instructie Alarmtellingen; tellingen van paren en gezinnen van Scholekster, Kievit, Grutto, Tureluur en Wulp. Uitgave Landschapsbeheer Nederland, Utrecht. Publicatie Bureau N nr. 27, Leeuwarden.

Bijlage 1

Persbericht Landschapsbeheer Nederland

07-06-2015 Rovers storten zich bij gebrek aan muizen op grutto's

Het dreigt een bijzonder slecht jaar te worden voor Nederlandse grutto's. Onder de broedende vogels in Zuidwest Friesland worden veel eieren en kuikens gepakt door bijvoorbeeld roofvogels en kleine marterachtigen. 'Het lijkt er sterk op dat de grutto's indirect last hebben van de muizenplaag van vorig jaar', zegt Jos Hooijmeijer, weidevogelonderzoeker van de Rijksuniversiteit Groningen. Hooijmeijer maakt deze zondag in het NPO Radio 1 programma Vroege Vogels de tussenbalans op van het gruttoseizoen 2015.

Uit de tellingen van alarmerende grutto's blijkt dat er nog maar weinig vogels zijn die alarm slaan als er onderzoekers in het veld komen. Dat betekent dat ze geen jongen meer te verdedigen hebben. Ook een onderzoek met gezenderde gruttokuikens laat grote verliezen zien als gevolg van predatie. Veel vaker dan in voorgaande jaren worden de minuscule radiozendertjes door de onderzoekers teruggevonden in holen van kleine marterachtigen. 'Het lijkt erop dat er dit jaar veel meer rovers zijn dan in andere jaren', aldus Hooijmeijer.

De onderzoeker wijt de problemen aan een fenomeen dat vogelonderzoekers in Siberië kennen als 'de lemmingencyclus'. 'De Nederlandse lemming is de veldmuis', vertelt Hooijmeijer. 'In jaren dat er veel muizen zijn, storten rovers zich massaal op die prooien. Andere prooidieren, zoals grutto's, hebben het dan relatief rustig. Voor bijvoorbeeld ganzen, en daarmee voor ganzenonderzoekers, in Siberië is de lemmingencyclus heel bepalend. Wij hadden in Nederland al lang niet meer zo'n sterke piek van veldmuizen meegemaakt, maar vorig jaar was dat overduidelijk wel het geval. Er broedden toen ook ongewoon veel velduil in Friesland.'

Dit jaar zijn er geen ongewoon hoge aantallen muizen meer. 'Maar dankzij het vele voedsel hebben de rovers vorig jaar wel een productief jaar gehad. Er lijken nu bijvoorbeeld meer vossen en marterachtigen zoals hermelijnen in het veld te zijn. De grutto's zijn daar nu de dupe van.'

Op dit moment zijn op veel plaatsen in het land groepjes grutto's te vinden voor wie het broedseizoen voorbij is en die zich dus weer klaarmaken voor de trek naar het zuiden. Maar een groot onderzoek met gezenderde grutto's van de Rijksuniversiteit Groningen suggereert dat grutto's er soms ook al héél vroegtijdig de brui aan geven. Hooijmeijer: 'Eén van de zendervogels, "Montevil", is uit Spanje hiernaartoe gevlogen, heeft een paar weken schijnbaar ongericht rondgevlogen nabij Kockengen, en is toen weer teruggevlogen naar de Spaanse zuidkust. De satellietzender vertelt natuurlijk niet precies wat een vogel aan het doen is. Misschien heeft ze helemaal niet gebroed of zijn haar eieren vlak na het leggen opgegeten, maar het heeft er alle schijn van dat deze vogel haar kansen op een succesvol broedseizoen op een opvallend vroeg moment als slecht heeft ingeschat.'

Overigens kunnen ook broedende volwassen grutto's ten prooi vallen aan rovers op de grond. Dat bleek afgelopen maand toen één van de zendergrutto's van het project dood werd teruggevonden op de Workumerwaard. 'De sporen op het dode vrouwtje suggereerden dat ze 's nachts tijdens het broeden is verrast door een hermelijn', zegt de leider van het project, Spinozaprijswinnaar professor Theunis Piersma. 'Alleen het beste vlees, zoals de borstspier, was relatief netjes weggevreten.'

Het zenderonderzoek met de grutto's van de Rijksuniversiteit Groningen is te volgen via <http://volg.keningfanegreide.nl>.

Bron: Vroege Vogels en Rijksuniversiteit Groningen

Redactie: verhoogde predatie van eieren treedt dit jaar op in het merendeel van de provincies, maar niet overal even sterk. Landelijk is er ten opzichte van andere sprake van een ruime verdubbeling van het percentage gepredeerde nesten.